

ספרים

הגנוד

„הגמדי“ לפאָר לאַגראַקוויסט הוא יצירה כה מגופה, כה מסוגנת, עד שעם תחילת הקריאה נדמה לך שהסופר מדגים לפניך פרק ב„אמנות לשם אמנות“, סיפור על ימי הרנסאנס, על חצר נסיך, על הטיפוסים האפייניים החיים שם, על התככים הפנימיים והמלחמות בנסיכויות אחרות, על חיי הרוח של התצר ומושגיה הדתיים, המשולבים באמונות תפלות לרוב. כל זה נמסר מפי גמדו של הנסיך.

עם זאת הרי לפנינו יצירה מודרנית, מודרנית כדרכך שאין לחשוב עליה במושגי הדור שעבר: אפילו ננסה לעטרה בעטרה של „אמנות לשם אמנות“, הרי בהמשך הקריאה ניאלץ להסירה ממנה. כי פאר לאַגראַקוויסט בא להביע דעות, אפילו להתריע על סכנה. גמד זה שטרח, כביכול, למסור לנו את מאוריעות הימים מנקודת-ראותו ולהביע לפנינו מהרהורי לבו על תופעות החיים השונות, אין הוא אלא כוח־ההרס שבנפש האדם. ודומה, התפיסה של כוח ההרס היא היא המשבצת את הסופר בתוך דורנו. זוהי תפיסה מודרנית המושפעת מהלכיה הרוח המיוחדים לתקופתנו, אשר הובעו עליידי אישים כגון הפילוסוף ב. ראסל, הפסיכולוג וילהלם רייך, המשורר אליוט ואחרים. הנה כי כן, רשעותו של הגמד אין בה רק מן הסאדיזם האקטיבי, מן הרוע השטני שהוא יצרי ביסודו,

שבו ראו את כוח־ההרס מן הספרות הדתית הקדומה ועד לספרות המודרנית. כוח ההרס האולטרה־מודרני הוא גמד קר־מוג, קר־רות, הרוחש כבוד לסדר הקיים ולמושגים המקובלים, אויב לכל הנאה מן החיים — שונא מושבע של האכילה הגסה, השתיה המופרות, התשוקה המינית, בין שיש בה פריצות ובין שיש בה תוס־נעורים, המוויקה וכו', של כל תאוה פרט לתאוות הרצח, של כל דבר שיש בו מן הספונטאניות.

רשימות הגמד נכתבות בבית־הכלא אשר שם כלאו הנסיך. מלחמה, מגיפה, מות אשתו של הנסיך, כל אלה באו בעטיו של הגמד. אחרי ההתפרקות מכוחות ההרס עובר זמן רב בו אין לה לאנושות צורך בהרג ושמו; אך הגמד יודע כי הפעמונים עוד יצלצלו לו, כי יבוא יום והנסיך ישוּב־יעלהו מבור־כלאו. לאחר מנות־מה שוב יודקק הנסיך, תודקק האנושות כולה, לגמד, לכוח־ההרס הספון בחביוני הלב.

דוד בארץ

יפה היה אילו היו הסופרים נולדים כולם בשנה אחת, עומדים מהולד משך עשרים שנה ואחרי־כן שבים וגולדים בהמוניהם בי שנה אחת. מה־קל היה אז לערוך אנתולוגיה ספרותית: סופרי 1900, סופרי 1920, סופרי 1940! אבל, כידוע, אין הסופרים מתושבים בעורכי אנתולוגיות לעת־לבוא והם מתעק־שים להחלוד בלי שום סדר כרונולוגי הגיוני. וכאילו לא די להם בכך, הנה תאריך לידתם הרוחנית אינו מותנה בהכרח בתאריך לידתם הפיזית. עובדה: לא כל סופר מתפתח בגיל

„דוד בארץ“, אנתולוגיה של ספרות ישׁ

ראלית; ערכו עזריאל איכמני, שלמה טנאי, משה שמיר; ספרית פועלים/לכל; 516 ע׳.

פאָר לאַגראַקוויסט: הגמד; תרגום: יוסף לון; הוצאת מ. גיומן בע״מ; 182 ע׳.

ריו. קרוב לודאי שנטועה היתה בו זיקה טבעית לבעיות העולות בספריהם וכי ההזים אשר הגיעו אלינו מהם הפיחו רוח חיים בזיקה זו.

חוט השני העובר בכל סיפורי „שיכון ותיקים“ הוא לא רק הרקע הקיבוצי המשותף לכולם אלא גם העובדה שרובם ככולם סרו בבית סביב נקודה אחת שהיא יסודית בספרות האקסיסטנציאליסטית: בחירת האדם את ישותו בשעת משבר. ברגע המבחן מת יצב האדם לפעמים לעומת רגש הגאווה הארמי, ולפעמים לעומת יהירות שוא, לפעמים לפני שתי ברירות שוות כביכול, לפעמים לפני ערכים עקרוניים ולפעמים לפני פחד פיזי. הפתרון שהוא בוחר בו קובע את אישיותו ומגדיר אותה בעיני עצמו, שכן כל הבעיות המוצגות כאן עומדות בין האדם לבין עצמו.

דומה כי מכל יצירתו של נתן שחם „שיכון ותיקים“ הוא ההמשך הישר ביותר ל„דגן ועופרת“, קובץ סיפוריו הראשון. יש בו אותה רגישות לבעיות מוסריות המציגות את „דגן ועופרת“, אותה הבחנה פסיכולוגית דקה, אותו ברק שכלתני, לפעמים שכל-תני מדי, עד כדי סיכון האורגאניזם הספוני טאגית של הסיפור. עם זאת יש לציין כי הבגרות נתנה את אותותיה לטובה בקובץ האחרון. הסיפורים נקיים יותר משיאית של מבנה וכבדים יותר במשקלם. טובים במיוחד הם שני הסיפורים „במעלה ההר“ ו„ארמון ואליז“. בראשון מתאר המחבר רועה, חבר-קיבוץ, הגשבה עליונה שלושה ערבים; בשני הוא מתאר נער ונערה יוצאי צפון-אפריקה, אשר נקלעו לקיבוץ והביאו אליו בעיית משפחה הזרות לרוח הקיבוץ. אולי זרותו של הסופר לגיבוריו אלה היא שסייעה לו.

25—35. גילו הקובץ של סופר לא תמיד הוא מעיד על גילו הספרותי. בארץ יש עוד גורם העשוי להכביד מאד על כל עורך אנתולוגיה, והוא — מידת ה„ישראליות“ של הסופר. יש סופר שנולד בארץ וכל שרשין בעולם העבר הור, ויש סופר שבא הנה בן חמש-עשרה והוא ישראלי בכל ישותו. במלה אחת: המשפט „דור בארץ“ אומר דרשני ואכן, הוצאת „ספרית פועלים“ דרשה את המשפט הזה.

יש להדגיש, נאמר בהקדמה לאנתולוגיה „דור בארץ“, כי העורכים לא ניסו בשום אופן להכליל באנתולוגיה זו את כל היוצרים „שניתן לשייכם לאותו דור לפי בחינה זו או אחרת“. דרש: לא כל היוצרים יקבלו כרטיס-כניסה. יוצרים שהשתתפותם רצויה — יקבלוהו בזכות זו או אחרת, ויוצרים שהשתתפותם אינה רצויה — לא יקבלוהו בהתאם לפסול זה או אחר (שלא פסל כמה מחבריהם!).

הנה כך יש לפנינו אוסף סיפורים ושיירים שואסף לא בהתאם לאיזה בותן ברור ומוגדר והכולל, בצד יצירות אחרות, גם יצירות של סופרים שאינם דווקא ישראלים או אינם דווקא בני גיל אחד, וגרוע מכל — יצירות של כמה סופרים שאינם סופרים.

שיכון ותיקים

נתן שחם הוא סופר אשר דומה כי קרוב הוא להלך-הרוח האקסיסטנציאליסטי יותר מכל סופר אחר בארץ. אין שוב סיבה להניח כי הירבה לקרוא את יצירותיהם של הסופרים האקסיסטנציאליסטיים יותר מכל חבר

נתן שחם: שיכון ותיקים; סיפורים מהיי הקיבוץ; ספרית פועלים / ללא; 319 ע'.